

Rol en betekenis van de Christen-Democratie in Centraal-Amerika

Interview van Ronald Commers met Adrien-Claude Zöller, coördinator van de Commissie Mensenrechten Pax Christi International.

Hoe zou U samengevat de houding van de Christen-Democraten in Latijns-Amerika kunnen schetsen?

Je moet kijken naar de houding van de Christen-Democraten in Chili, de wijze waarop zij hebben geholpen bij de val van Allende, de teleurstelling later toen zij hebben ontdekt wat het alternatief voor Allende was. Je moet ook kijken naar Nicaragua. Je krijgt ongeveer dezelfde discussie, dezelfde pogingen rondom Nicaragua. In zekere CD-kringen staat men ongeveer op dezelfde positie van 1972 in Chili, wat Nicaragua betreft. Er is het «marxisme», het «totalitarisme», het «communisme», en daar moet iets anders voor komen. En als je aan de andere kant de situatie in El Salvador of in Guatemala beschouwt, dan zie je hoe de CD heel voorzichtig afstand proberen te nemen van de dictatuur, maar tevens ook afstand van alles wat dan ongeveer «marxisme» zou kunnen heten. Dat brengt alle grote CD-groeperingen in grote moeilijkheden. Bv. El Salvador: CD-vakbonden die alles in het werk stellen om geen deel uit te maken van de oppositie, terwijl zij ook vermoord worden door de junta. Die mensen worden, denk ik, gekenmerkt door een stuk dogmatische rigiditeit: anti-communisme...

Anti-communisme, men heeft het de gevaarlijkste ideologie van Latijns Amerika genoemd, als ik mij niet vergis?

Ja, dat staat bijna in al onze rapporten. Anti-communisme en het anti-marxisme is het gevaarlijkste wat er nu bestaat. Duarte zal dat in de komende weken gaan ervaren (opm. het vraaggesprek met dhr. Zöller greep plaats even voor de verkiezingen in El Salvador; Zöller anticepeerde dus op de toestand na de verkiezingen), want hij zal als marxist worden bestempeld, wat het resultaat is van die ideologische oorlogsvoering. Aangezien de CD niet zo deskundig zijn in het onderzoeken van of onderkennen van de maatschappelijke situaties, zijn er ontzaglijk veel ontwikkelingen die zij niet begrijpen en die zij als marxisme betitelen. In Nicaragua is er geen marxisme. Mijn persoonlijke vrees is dat de huidige ontwikkelingen binnen Nicaragua zouden kunnen leiden tot het marxisme, maar nu is er beslist geen marxisme. Zij begrijpen dat niet en krijgen via allerlei kanalen en via de media te horen dat Nicaragua marxistisch is; dat wordt hun ook gesuggereerd door het Amerikaanse beleid. Zij besluiten daaruit dat Nicaragua marxistisch is en zij reageren daarop onmiddellijk zonder analyse.

Waarom zou U dit onvermogen wijten om situaties in Nicaragua, in Guatemala en in El Salvador, uitgaande van die sociaal-economische structu-

ren, te begrijpen? Want ik neem aan dat U daarnaar verwijst wanneer U zegt: «Zij begrijpen dat niet», waardoor zij moeilijkheden die ontstaan binnen de sociaal-economische structuren, die tevens bepaald worden door een mondiale context, gelijk stellen aan marxisme? Marxisme betreft een analyse die juist op die sociaal-economische gegevens de klemtoon zou leggen. Is dit onvermogen volgens U ter goeder trouw of spelen daarin ook belangen van die sociaal-economische structuren mee?

Ons gevoel wat de landen van Centraal Amerika betreft was dat de meesten van de personen van de CD ter goeder trouw waren. Zij zijn gewoon «dom»... — ik weet niet of U die term in de publikatie moet opnemen — maar zij hebben dat niveau niet. Sociale problemen kunnen zij begrijpen. Sociale veranderingen niet.

Dat is natuurlijk niet alleen maar een kenmerk van de CD. Ik neem maar even aan dat ook goedmenende liberalen, goedmenende burgerlijke kringen zowel in Europa als in Latijns-Amerika, dit niet kunnen en dat men dan in die mate ook zou kunnen spreken van «goede trouw». Maar mijn vraag ging ook in die richting: bestaat er een beeld over de CD in Centraal Amerika, dat U en uw medewerkers zouden hebben, over de sociale geleiding van de CD zelf? Zijn er fracties die tegen elkaar opwerken? Duarte werd bv. niet gevolgd door een aantal van zijn partijgenoten? Men kan het natuurlijk ook omkeren.

Ik aarzel als zodanig over de CD te spreken. Wat is de CD? Dat zijn in Centraal Amerika verschillende partijen, dat zijn verschillende groeperingen, maar ook vakbonden en ook kerkelijke leiders. Bovendien staan die mensen in een zeer moeilijke positie en ondervinden zij een grote invloed van het buitenland. In die zaak bedoel ik ook het buitenland in Centraal Amerika. De rol van Caracas, als plaats voor de CD in Centraal Amerika, is ongelooflijk groot. De president De Campins is een CD. Caracas is ook het hoofdkwartier van de CLAD. In Caracas speelt zich dus een en ander af.

In welke richting dan?

Ten dele gaat dat in de richting van De Campins, de zogenaamde «derde weg». Tegen de dictatuur, maar ook tegen het marxisme en dus proberen daartussen een «derde weg» te ontwikkelen. Zoals de weg van wijlen Eduardo Frei. Dat is de betekenis van Venezuela in de politiek van het hele gebied. Het betreft een regionale macht, je voelt dat Venezuela die macht ontwikkelt, neem maar de olievelden...

Welk belang heeft Venezuela, en met name die CD van De Campins, bij het behoud van een status quo op het ogenblik dat ze zien dat El Salvador het moeilijker en moeilijker krijgt met die derde weg, en de interne toestand voor de CD aldaar moeilijker en moeilijker wordt, er ook heel wat dreigt in Guatemala, en er het initiatief is van de Mexicaanse regering inzake een soort van pacificatie van gans het gebied? Welke «derde weg» blijft er eigenlijk?

Er voor zorgen dat Costa Rica en Panama niet vallen, in elk geval, maar ook is Venezuela bezig in allerlei economische organisaties kredieten te verschaffen aan heel wat landen. Bv. binnen de organisatie van het Andes-

pakt. Eigenlijk is Venezuela de geldschieder. Er bestaat ook een prestige-politiek om van dat land het belangrijkste land van het noorden van Zuid-Amerika te maken. Sinds drie jaar is het buitenlands beleid verschoven (d.w.z. na de nederlaag van de sociaal-democratie in Venezuela en de machtsovername door De Campins). Dat heeft ook te maken met de snelle ontwikkelingen in El Salvador. In verband met Nicaragua is Venezuela een van de belangrijkste acteurs op dit ogenblik.

Destabilisatie?

Dit soort terminologie is gevaarlijk. Maar als je de aartsbisschop van Managua neemt en hem de hoogste onderscheiding geeft, wat vorig jaar gebeurd is, dan is dat niet langer een daad van liefdadigheid. Dat is een politieke daad. Als in Managua, voor een groot Amerikaans hotel een standbeeld van Bolivar wordt opgericht op kosten van de regering van Caracas, als gift van het volk van Venezuela, dan voel je dat die mensen zeer sterk betrokken zijn. De ambassadeur van Venezuela heeft herhaaldelijk vergaderingen met de oppositie in Nicaragua. In Managua zelf. Er zijn natuurlijk banden en die worden versterkt. En dat gebeurt op een onbeschofte wijze af en toe. In die zin dat ze hun vrienden niet alleen belangrijk willen maken maar ook belangrijker dan zij zijn. Daardoor beïnvloeden zij de interne situatie in Nicaragua.

Lopen er vandaar dan lijnen naar West-Europa?

Er zijn lijnen, dat is duidelijk. Maar minder duidelijk is of die lijnen tussen partijen bestaan of tussen mensen. Ik ben er steeds meer van overtuigd dat de hele discussie over El Salvador beïnvloed wordt door persoonlijke contacten. Duarte was mijn vriend, zegt men... En niet zozeer, wij zijn CD-partijen en wij willen de CD in El Salvador ondersteunen. Neen. Duarte was mijn vriend. Die andere CD, zoals Zomora, menen het misschien wel best, en wij willen er mee praten wanneer zij naar West-Europa komen. Maar zij zijn minder geloofwaardig.

Waarom dan? Hoe kunnen we die lijnen tussen personen beter ontleden? Kunnen wij te weten komen wat er achter steekt?

Ik zoek geen complot. Je mag niet vergeten dat het in het geval van Duarte een feit is, dat hij de verkiezingen had gewonnen. Maar toen moest hij het land uit, na de arrestatie en de marteling, en hij werd een soort held, precies zoals Eduardo Frei in de jaren zestig. Dat was volgens ons in West-Europa de toekomst van Latijns-Amerika. Sindsdien hebben wij hier andere dimensies van het Latijns-Amerikaanse vraagstuk ontdekt en die mensen ginder niet. Die ontwikkeling die vele groepen en organisaties hebben meegemaakt in West-Europa hebben bepaalde personen niet doorgemaakt. Men is blijven stilstaan, tien, vijftien jaar lang. Dus, Duarte is nog steeds de vriend van Cesar en Facq, met name in de wereldfederatie van de CD, waarvan Duarte vice-voorzitter is. Je ziet hem vaak; je gedachten over de situatie ontwikkelen niet; Duarte blijft een held. De CD van El Salvador blijft in je ogen de goede, enige, echte oppositiepartij in El Salvador.

Maar hoe kun je daar nu nog blijven aan vast houden, zelfs op een ogenblik dat basisgroepen, ook in West-Europa, daar meer en meer gaan van afzien?

Ik denk dat het maar een eerste deel was van het verhaal. Het tweede deel van het verhaal is het volgende. Als je als leider van de CD hier, zoals bv. Tindemans als minister van Buitenlandse Betrekkingen, een bepaald standpunt hebt gekozen dan wil je dat niet wijzigen ondanks het feit dat die goede man moet hebben kunnen begrijpen wat er zich afspeelde in El Salvador. Die man krijgt informatie van verschillende kanten. Hij weet wat er gebeurt. Maar als politieke leider wil je om allerlei redenen niet van standpunt veranderen. Dat is een ander probleem. Het drama daarbij is dat om van positie te veranderen de partner ginds moet worden uitgeschakeld. Duarte is waarschijnlijk uitgeschakeld en van nu af aan zul je ook met vrienden van Duarte minder over de oppositie in El Salvador kunnen gaan praten. Ondertussen heeft die man een bepaalde rol gespeeld. Je kunt hem beoordelen zoals je wilt, men had druk op hem kunnen uitoefenen op een andere wijze dan gebeurd is. Hij was ook in een onmogelijke positie terechtgekomen mede dank zij de steun...

Men had zo'n druk kunnen uitoefenen dat hij zijn politieke opstelling zou hebben gewijzigd?

Ja. Men heeft die kansen niet aangegrepen. Men heeft dus ook Duarte eigenlijk veroordeeld!

De belangrijke vraag blijft dan toch: hoe komt het, dat wanneer een steeds belangrijker deel van je eigen basis kritiek uit, je toch vasthoudt aan wat dan zelfs voor je partner ginds nefast wordt?

Ik heb dat eerste punt al aangestipt. Maar er is ook de hardnekkigheid van de politicus. Politiek is een kwestie van psychologie. Op een bepaald ogenblik is een politieke leider niet meer zichzelf en zijn karakter beïnvloedt zijn beleid, ook al weet hij dat zijn beleid niet juist is. Er is nog een derde dimensie. Bepaalde conservatieve kringen binnen de CD in West-Europa hebben het opzettelijk zo gespeeld. Ik heb niet het gevoel dat dit het spelletje is van Tindemans. Maar ik heb andere CD hier in België ontmoet en dan zeg je nou, nou...

Kunt U dan verduidelijken welke?

André Louis bv. Die man weet verdomd goed waar hij aan toe is. Hij staat achter Duarte, maar in gesprekken met André Louis heb ik niet het gevoel dat André Louis de positie van Duarte gebruikte voor zijn eigen politieke toekomst binnen de CD. Het gaat veel verder, naar het complot toe, dan wat ik ooit gezien heb in de stukken van Tindemans. Ik heb dus geprobeerd verschillende categorieën te maken... We kennen mensen binnen de kerken, rond Pax Christi hier die moeite hebben met het rapport van ons. Vooral omdat zij Duarte kennen als vriend. Zij zeggen, inderdaad als de situatie zich ontwikkelt zoals nu, dan heb je waarschijnlijk gelijk, maar toch is het moeilijk. Anderen willen niets nieuws zien en nog anderen verdedigen ultra-rechtse posities, ook binnen de CD, zoals de CSU in de

Bondsrepubliek.

Maar neemt zo'n man als André Louis er dan D'Abuisson als consequentie bij?

Dat weet ik niet. Ik heb getracht daarachter te komen. Ik heb enkele weken geleden een ontmoeting gehad met hem, maar het gesprek was niet de moeite waard. Ik kan dat niet goed beoordelen. Ik ben geen Belg. Maar ik was zeer verbaasd, dat is nog erger dan de positie van Tindemans.

Kunnen wij terugkeren naar de situatie in Centraal Amerika zelf. Ik bedoel de CD in Centraal Amerika. U hebt zelf de klemtoon gelegd op de moeilijkheid te spreken over de CD, als beweging. Dat ligt aan het feit dat we te maken hebben met verschillende landen, en omdat de toestanden daar verschillend zijn. Dat ligt ook aan de heterogene samenstelling van de CD. U noemde zelfal vakbonden, de politieke organisatie, de kerk, en nog andere. Kunt U dat wat meer preciseren?

Ik denk dat je moet zeggen dat de CD als politieke beweging een realiteit is van twee landen: El Salvador en Costa Rica. De laatste tien jaar toont de geschiedenis in de overige landen van het gebied geen grote politieke rol van de CD, bv. Honduras, Guatemala, Nicaragua. Daar ligt een groot onderscheid. Ik zeg dat opzettelijk omdat men nu plotseling in Nicaragua een CD-partij van de grond probeert te krijgen. Dat is op zijn zachtst gezegd verbazingwekkend. Er was wel een CD-partij in Nicaragua, maar zo sterk was die niet. Het tegendeel is waar in El Salvador. Op het einde van de jaren zestig was de CD-partij in El Salvador de enige manier om te tonen dat je in oppositie was met het beleid. Dus dat was een massale partij. Duarte was burgemeester van San Salvador. Hij was kandidaat president... Maar zulk een verhaal kunnen wij niet vertellen over Honduras, Guatemala, enz. En als je de ontwikkeling bekijkt van de CD-partij in El Salvador, dan stel je vast dat die sterk werd bepaald door de kerk. Ik zeg niet dat elke parochie een partijafdeling genereerde. Maar toch. En zo iets kennen wij niet in Nicaragua en elders. Zoek maar naar plaatselijke groepen en afdelingen...

Hoe ziet de toestand er dan uit voor de twee landen die U noemde, Costa Rica en El Salvador. Hoe ziet die CD er dan uit?

Dat ken ik niet voldoende. Doorsnee-leden? Ambtenarij, intellectuelen en studenten. Maar in Costa Rica is het een doorsnede van de gehele bevolking. In Costa Rica hebben we van elke sociale laag vertegenwoordigers gezien in de CD. Dat zal wel niet het geval geweest zijn in El Salvador. Daar had de partij veel meer intellectuelen en dat waren kaders van de «katholieke actie», die banden hadden met de kerk. Maar het blijft moeilijk daarover te spreken. Wij waren daar in verband met de mensenrechten. Als je dan de politieke kant uitgaat is dat moeilijk. In elk geval kan men zeggen dat in El Salvador na de intrede van Duarte in de Junta, de partij eigenlijk is verdwenen. Zamora en Hector Dada behoren tot de FDR en hebben daar vooraanstaande posities. Daar is Duarte toen begonnen een andere partij op te richten en in de oppositie gebeurde dat ook. Je hebt dus twee stromingen in de CD. De «katholieke actie» leverde voor die twee de belangrijkste leiders. Zamora is zo iemand. Dada ook. Zij hebben een kerkelijke rol gespeeld.

Nu is het zo dat één van de achtergronden van de problemen in El Salvador het landbouwhervormingsprobleem is. Dat is een oud probleem. Men kan moeilijk zeggen dat de CD nu niet zien of kunnen begrijpen wat er op dat vlak gaande is? Moet men dan toch niet gaan veronderstellen dat op dat vlak de CD-middens relaties hebben met het grootgrondbezit?

Ik weet dat niet. Dat ligt heel moeilijk. Mijn indruk was dat men inderdaad bang was voor marxistische toestanden.

Maar wat bedoelt men nu wanneer men dat zegt: marxistische toestanden. U zei daarnet zelf met betrekking tot Nicaragua dat U bang was dat Nicaragua marxistisch zou worden. Wat bedoelt U daar dan eigenlijk mee?

Kijk. Al de gesprekken die wij hadden met kerkelijke leiders in Centraal Amerika bij het voorbereidende bezoek in februari vorig jaar, kwamen altijd uit op dat punt van het marxisme. Men zei dan: «met de Russisch-Cubaanse interventie is toch bewezen...» Het Witboek was verschenen. Neem de centrale positie van Cuba in het gebied van de Caraïben. Vanuit de positie van de landen van Centraal Amerika heeft men steeds Cuba voor zich. En al die mensen krijgen informatie betreffende Cuba en uit Cuba. Over de kerk in Cuba, die één en ander te verduren heeft gehad, en er is de Amerikaanse propaganda en de media. Men kan de mensen wijsmaken dat het marxisme voor de deur staat. Eventueel ondersteund met de verwijzingen naar Nicaragua. Dat is de angst voor het marxisme. Zij weten niet meer en niet beter. Marxisme betekent geen mogelijkheden voor de oppositie, repressie van de kerk. En zij weten niet wat er precies aan de hand is en zij geloven wat men hen voorhoudt. Zij worden blind. Het is ook diep geworteld in de Katholieke leer.

Maar er is toch een tegenbeweging? Ik verwijs naar de bevrijdingstheologie? Ik verwijs ook naar de kerkelijke leiders, zoals Romero, die uitbuitingsstructuren hebben veroordeeld? Heeft dat dan zo'n geringe invloed gehad.

Neen dat mag je niet onderschatten. Niet in El Salvador en niet in Nicaragua. De oppositie heeft zich daar kunnen vinden in de teksten van de bevrijdingstheologen, in de teksten van Medellin en Puebla.* Dat zijn christenen die zich geëngageerd hebben voor sociale veranderingen. Dat is voornamelijk Medellin.

Maar hoe zit het met dat verschil tussen Medellin en Puebla?

Er is een groot onderscheid te maken tussen een tekst, zoals Medellin opleverde, en de bevrijdingstheologie als zodanig. De officiële leer van de kerk wordt door Medellin aangegeven. De interpretatie daarvan, dat is de bevrijdingstheologie. Medellin is officieel en daar mag niet worden aangetornd. Officieel en zonder manipulaties! Puebla werd gemanipuleerd door

* Dit verwijst naar de twee steden, in Columbië en Mexico, waar de IIde (1968) en IIIde (1979) Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaanse Episcopaat (CELAM) plaatsvonden.

Lopez Trujillo, secretaris van de Celam, en die nu voorzitter is geworden. Ik heb daar in 1975 de Duitse pater leren kennen die het ontwerp voor Puebla Medellin in het Duits zat te schrijven! Dat was pater Kloppenburg. Het ging om een manipulatie van meet af aan. Maar dat is toch niet helemaal gelukt, want de bisschoppen hebben ontzettend veel veranderd aan dat ontwerp.

Maar we spraken eigenlijk over dat marxisme... Je moet de zaken zo zien. De kerkelijke leiders krijgen een Westerse opleiding ook inzake de leer van de kerk en daar maakt het anti-communisme deel van uit. Verder kijken zij jarenlang naar Cuba en beschikken zij over weinig berichten over de werkelijke situatie in Centraal Amerika. Zij krijgen nu te horen van buitenaf dat Cuba zich in Nicaragua verplant heeft. En bovendien hebben zij als leiders problemen binnen hun eigen kerk vanwege die bevrijdingstheologie en de groeperingen die dreigen te marxistisch te worden. En die willen ze uit de kerk verwijderen. Zij ontkennen dan dat het werkelijk om kerkelijke basisgemeenschappen gaat en zij betitelen ze als communistische groepen. Al die factoren maken het conservatisme uit van die kerkelijke leiders. Romero was een uitzondering in heel Centraal Amerika. De bisschoppen staan zo ver van de sociale werkelijkheid in Centraal Amerika, dat ze niet begrijpen wat er gebeurt...

Betekent dat dan dat er in de toekomst, volgens U, een onoverbrugbare kloof zal groeien tussen de hogere en de lagere geestelijkheid. Kent de hogere geestelijkheid dan de dorpen niet, het platteland...

Heel weinig... Natuurlijk ze kennen de dorpen, ze bezoeken die, maar met een specifieke mentaliteit waardoor zij de problemen van de bewoners van de dorpen niet leren kennen.

En de lagere geestelijkheid wel, vooral die mensen die werken in en met de basisgemeenschappen?

Ja, en veel meer de buitenlandse dan de binnenlandse geestelijken. Maar laat ons het hier laten bij dat anti-marxisme van de kerk. Het anti-marxisme van de christen-democratische leiders is waarschijnlijk een beetje anders getint. Zij zijn minder «dom» op politiek gebied. Zij beseffen beter wat er zich afspeelt binnen hun eigen gemeenschap. Dat geldt zelfs voor Duarte, hij is veel meer op de hoogte van wat er zich afspeelt dan een bisschop van San Salvador.

Maar waar liggen dan nog de verschillen?

Het ligt in de strategie van de christen-democratie in heel Centraal Amerika, evenals in de overeenkomstige strategie van de CLAT. De idee is dat er overal christen-democratische partijen van de grond moeten komen en vervolgens moeten die christen-democratische partijen voorkomen dat de ontwikkelingen in de richting van het marxisme gaan.

Dat kan toch samenlopen met wat U daarnet zei over de Kerk en de kerkelijke leiders?

Wel, de bisschop is zelden een acteur, een initiatiefnemer op het politieke vlak. De politieke leider neemt daarentegen initiatieven. Er zijn natuurlijk bisschoppen die aangesloten zijn bij de christen-democratie... Maar de christen-democratie moet vooral politiek verhinderen dat het marxisme er komt en dat resulteert in steun aan de CLAT. Niet zozeer en niet uitsluitend omdat dit een vakbeweging is maar omdat de CLAT waarschijnlijk de enige mogelijkheid is om het marxisme te stoppen. Je moet geen dictaturen hebben, wel de CLAT en de christen-democratische partijen. De nieuwe leiding van de CELAM wijst ook in die richting. De basisgemeenschappen, christenen voor het socialisme, dat resulteert tenslotte in het marxisme. Je moet dus de kerk ook weer naar het centrum brengen. En de christen-democratie is het centrum. Dat is ook aanvaardbaar voor de VS in de toekomst.

U sprak daarnet over het onderscheid dat we zouden kunnen maken tussen de christen-democratie en de kerk zelf, ook voor wat de politieke en ideologische werking betreft. In het begin van ons gesprek hebt U er op gewezen dat de kerk toch samenwerkt met de christen-democratie, hoewel U dit punt toen hebt opengelaten wat de preciese relaties aangaat. Daarom een moeilijke vraag. Hoe zit het dan met die preciese relaties? Welke terreinen laten kerk en christen-democratie aan elkaar? Om het nog scherper te stellen: gebruikt de politieke mandataris de bisschop of gebruikt de bisschop de politieke mandataris?

Oh, het is zeker het eerste. Het is de politieke mandataris die de bisschop gebruikt. Maar het blijft moeilijk om dat in het algemeen te zeggen. Het is ook moeilijk om over DE christen-democratie te spreken. Neem nu het voorbeeld van El Salvador. De bisschop Rivero Damas is de persoonlijke vriend van Duarte. De broer van Rivero Damas, advocaat, is «opzichter» van de christen-democratie. En Rivero Damas is de enige bisschop die een klein beetje progressief is. Hij heeft in de jaren zestig inderdaad zijn best gedaan om de christen-democratie te helpen bij haar ontwikkeling. Hij deed dat als bisschop. Maar hij heeft nooit een rol gespeeld binnen de politieke partij. Maar zijn positie werd de laatste twee jaar (noot: na de moord op Romero doet hij dienst als vervangend aartsbisschop) voortdurend moeilijker omdat hij zag wat de junta deed en omdat hij dat aan de orde wilde stellen. Maar aan de andere kant zat hij voortdurend met zijn relatie met Duarte. Hij heeft vertrouwen in Duarte, hij kent hem goed... enz. Maar El Salvador is zeker het enige land in Centraal Amerika waar de banden tussen episcopaat en christen-democratie zo sterk zijn. En zelfs dan nog moet men opmerken dat het met de andere bisschoppen gans anders ligt. De meeste bisschoppen van El Salvador zijn ultra rechts. Het zijn fascistische bisschoppen...

Speelt daar een sociale afkomst in mee?

Dat weet ik niet. Ik ken alleen de resultaten!
Het is erg moeilijk in verband met de christen-democratie met kreten te werken. Je ziet een hele wereld van verschillende krachten. In een toestand zoals in El Salvador, barst de hele zaak uit elkaar en dan heb je twee partijen. Maar zij maken nog steeds deel uit van dezelfde wereld die ik

christen-democratisch zou willen noemen. Hoewel die rechtse vleugel zeker geen democratische neigingen meer heeft. En daarbij speelt de vakbeweging ook een rol. In vele van onze rapporten (El Salvador, Nicaragua) hebben wij moeilijkheden met de christen-democratische vakbeweging. In het geval van El Salvador, omdat zij blijkbaar van meet af aan geen aansluiting vonden bij de oppositie. In het geval van Nicaragua, omdat zij van meet af aan zeer negatief gereageerd hebben tegenover de Sandinisten. Want de Sandinisten zijn de marxisten. Nu zouden we kunnen zeggen, dat die vakbondslui in Nicaragua een klein beetje onderdrukt worden, omdat de vakbondsvrijheden een beetje worden beperkt. Dat moeten we toegeven. Maar politiek is er een aanleiding toe. Er zijn redenen door hun politieke opstelling... Er is meer dan stakingsverbod. De Sandinisten willen in Nicaragua de CTN een klein beetje klein houden en de CST, de officiële vakbond, van de grond krijgen. Door allerlei maatregelen, inclusief intimidatie. Dat wil niet zeggen dat we met een totalitaire staat krijgen te maken. Overigens beschikken we over steeds meer feiten en aanwijzingen om te zeggen dat de redenen bij de CTN moeten worden gezocht. Het is de CTN die het gesprek met de Sandinisten van meet af aan niet heeft gewild. Onmiddellijk na de revolutie in juli 79 wordt de leiding van de CTN uitgenodigd in de Casa de Gobierno door de Sandinisten. Dat ging uit van de overweging dat een samenwerking gewenst was binnen bepaalde voorwaarden. Maar de CTN heeft die voorwaarden, die moesten toelaten dat zij de vakcentrale van Nicaragua zouden worden, gewoon verworpen en het contact verbroken.

En zij hebben daar geen concrete redenen voor? Alleen maar die «domme» principiële reden van het anticommunisme?

Ja. Zij willen daar met ons zelfs niet over praten. Het is ook erg moeilijk uit te leggen wat er achter steekt. Je hebt het moeilijk om daarover te spreken. Daarom zei ik bij de aanvang: «zij zijn dom». Bv. in die zin dat zij nu door hun optreden de situatie veroorzaken die zij aanklagen. Zij zeggen dat er sprake is van onderdrukking en ik herhaal dat dit voor Nicaragua niet waar is. Maar wanneer de mensen van de CTN doorgaan met dit te zeggen dan zal er onderdrukking komen. Dat noem ik gewoon «dom». Om institutionele redenen zou het veel beter zijn om samen te werken en af en toe tussen te komen. Maar niet die weigering. Want dan worden zij misbruikt, althans volgens de conclusie van ons rapport voor Nicaragua, door personen buiten Nicaragua. En die personen hebben «bepaalde» bedoelingen tegenover het sandinisme! Zij hebben overigens eveneens «bepaalde» bedoelingen tegenover de oppositie in El Salvador! Ik zeg niet dat alle christen-democraten worden misbruikt, maar er zijn categorieën te maken onder de christen-democratische leiders. Er is zeker een categorie van personen — ook in België — die het spel doelbewust speelt. Het spelletje van de «derde weg». Een Maspero in Caracas bv. is een man die blijkbaar veel meer doet dan alleen maar reageren op een domme wijze. Hij is de leider van de CLAT en hij beïnvloedt zeer zeker de leiders van de vakbeweging van de CTN in Nicaragua. Hij komt vaak daar naartoe. Maspero was bv. aanwezig bij die eerste vergaderingen tussen de CTN en de Sandinisten. Wie heeft niets gezegd? Maspero of de CTN? Of beide? Dat is ook niet duidelijk. Maar nu is de CTN onderhevig aan kritiek en aan de maatregelen van

de regering. En nu is de tegenstelling tussen beide groot genoeg om een eenheid te bewerken binnen de CTN, waardoor Maspero niet meer nodig is.

Daarom hebben wij in onze rapporten geïnsisteerd op dat punt: jullie moeten af van die idee van de «derde weg»; dat zal nooit lukken! Zal de Nicaraguaanse bevolking morgen aanvaarden dat de toestanden weer worden zoals onder Somoza? Natuurlijk niet! Als de Amerikanen komen dan gaat iedereen vechten. Natuurlijk! Ook diegenen die nu tegen de Sandinisten zijn. Zij hebben dus een slechte partij gekozen. Meer kunnen wij hen niet zeggen.

Het blijft evenwel moeilijk om dat land per land uit te leggen. Ik heb de situaties slechts in het bijzonder kunnen observeren in El Salvador en Nicaragua. Maar ik denk toch dat in het algemeen, de politici de bisschoppen en de vakbonden gebruiken.

Ik zat daarnet nog aan wat anders te denken. De kerk heeft uiteraard zijn sociale basis: basisgemeenschappen, parochies, clerus, bisschoppengroepen. Die basis is uiteenlopend, zoals we daarnet al vaststelden. De christen-democratie heeft duidelijk een andere sociale basis. Als groepen heb je vakorganisaties, boerenorganisaties, groeperingen van intellectuelen, vertegenwoordigers uit handel en nijverheid. Kunt U iets zeggen, misschien aan de hand van het voorbeeld van El Salvador, over de verbanden tussen die twee soorten sociale basissen?

Ik weet dat niet. Ik heb daar geen kijk op. Ik moet U zeggen dat ik tot nu toe veel meer sprak over de «katholieke actie». Dat slaat op de jaren zestig en valt nog voor Medellín te situeren. Na Medellín is een gans andere beweging op gang gekomen. Het verschil moet men als volgt zien. De basisgemeenschappen ontstaan na Medellín. Het betreft een gehoorzaamheid binnen een parochie op het gebied van de liturgie en de diensten. Doch vroeger had de kerk, in West-Europa eerst en later ook in heel de wereld, het leven van de kerk georganiseerd in verschillende segmenten: je had de katholieke jongeren, de katholieke studenten, de katholieke boeren, enz. Dat was ook in Centraal Amerika zo. In het geval van El Salvador zijn de leiders van de christen-democratie afkomstig uit die «katholieke actie» die ik zopas omschreef. Nu vind je de leiders van de basisgemeenschappen veel meer binnen de oppositie.

Dat wil zeggen dat de vroegere katholieke actie het politieke korps heeft geleverd voor de christen-democratie en dat bracht ook mee dat een stuk van de katholieke actie werd overgenomen door de christen-democratie. Ondertussen ontstaat er een nieuwe realiteit in de kerk: nl. de basisgemeenschappen die eerder naar de oppositie neigen. Basisgemeenschappen houden zich bezig met de praktische organisatie van het religieuze leven en daarin komen ook maatschappelijke en politieke factoren meespelen. Kan men voor dit onderscheid «katholieke actie - christen-democratie» en «basisgemeenschappen-oppositie» ook spreken van een generatiefenomeen?

Niet altijd, vaak, maar niet altijd. Historisch is het verschijnsel van de basisgemeenschappen recenter, want het dateert van na 1968. Bovendien werd het experiment, eerst in Brazilië, maar later ook elders, erkend in

Puebla. In de oude tekst van Trujillo hebben de bisschoppen dit weten te introduceren.

Wat bedoelt U met het «Braziliaanse experiment»?

Ik bedoel dat we in Brazilië al in de jaren zeventig overal basisgemeenschappen zagen ontstaan. Het ging om mensen die zich weerbaar hebben gemaakt tegen de onderdrukking. Dus niet langer een parochie zoals je dat hier kent in West-Europa. Ginder hadden ze ook groepen om te praten over de problemen van het platteland, over de sociale problemen van de parochianen, en geleidelijk aan wordt dit een netwerk aan de basis van een politieke beweging. We hebben het voor 't eerst in het noordoosten van Brazilië gezien, waar een heel netwerk ontstond rondom Helder Camara en zijn bisschoppen. Hetzelfde heeft zich later geleidelijk aan voorgedaan in geheel Latijns Amerika, ook in El Salvador. In El Salvador heet de coördinatie daarvan de CONIP. Het is een netwerk voor heel de clandestiene oppositie.

Dat wijst dan toch op een kloof tussen diegenen die sinds de jaren vijftig uit de «katholieke actie» afkomstig zijn enerzijds en diegenen die afkomstig zijn na 1968 uit de basisgemeenschappen anderzijds?

Ja. Maar die kloof is er niet altijd. Het hangt ook af van de bisschoppen. Met Romero bv. bestond die kloof in El Salvador er zeker niet. Heel veel christen-democraten zijn van de oude garde, maar die maakten ook deel uit van de beweging rond Romero.

Door de moord op Romero heeft men dit wellicht willen breken?

Dat is een van de gevolgen geweest.

En dat resulteerde in een polarisatie na de dood van Romero?

Ja.

Dat betekende dus eigenlijk een succes voor de rechtse kringen?

Natuurlijk was het geen slechte zaak voor de rechtse kringen om Romero te elimineren. Maar ik moet toch opmerken dat dit sterk wordt bepaald door de bisschoppen. Er blijven nog genoeg tolerante bisschoppen die de twee tendenzen weten te verenigen. En wanneer je te maken krijgt met autoritaire bisschoppen dan sta je meteen ook voor twee kerken. Vaak hebben wij als waarnemers in Centraal Amerika de indruk dat de basisgemeenschap van gelovigen geen enkel contact heeft met het episcopaat. Maar aan de andere kant hebben wij weer bisschoppen ontmoet, in Guatemala bv., die in de clandestiniteit leven, en dat tesamen met de basisgemeenschappen. Daar heb je toch weer een eenheid.

Hoe zit het dan met de erkenning door de andere bisschoppen in zo'n geval?

Zij behouden nog altijd contacten. In Guatemala heb je een meerderheid

van bisschoppen die aan de goede kant staat.

Bestaat er een onderzoek naar de achtergronden van die zaken?

Daarover moet je met kannunnik Houtart praten. Hij kent die zaken goed. Er moeten socio-religieuze studies bestaan daarover. Ook Kerkhof van Pro Mundi Vita zou U daarover kunnen inlichten. Kerkhof is jezuïet, Houtart niet. En Houtart staat meer aan de linkerzijde, sympatisant van de christenen voor het socialisme. Kerkhof is meer Medellin. Maar het is een boeiende vraag. Men ziet de ontwikkelingen van de kerk in gans Latijns-Amerika. Er is een restauratie aan de gang, na Puebla, na de manipulaties met de voorzitters van de bisschoppenconferentie, na het bestuur van de CELAM waarin Lopez Trujillo, aartsbisschop van Medellin en aartsconservatief, tot voorzitter werd gekozen. Lopez Trujillo was secretaris van de CELAM en hij was al aan het manipuleren tegen de vroegere Braziliaanse voorzitter. Hij hoopt ooit eens paus te worden — de eerste paus van de derde wereld. Een man die ongelooflijk is en manipuleert bij benoemingen van bisschoppen overal in Centraal Amerika. Hij heeft goede lijnen naar het Vatikaan. Hij gaat wel iets te ver, maar hij beïnvloedt de hele troep. Restauratie dus. Natuurlijk heeft men in Puebla de basisgroepen erkend, maar de discussie over wat een basisgemeenschap is, is begonnen.

Hoe kan men dat recupereren? Maakt U eens een prognose, wanneer U zich in de plaats stelt van de conservatieve milieus binnen de kerk. Wat kunnen zij van de restauratie verwachten en hoe kunnen zij die basisgemeenschappen onder controle krijgen?

In de eerste plaats: elimineren. In de tweede plaats: kaders vormen; zorgvuldig mensen uitkiezen in de gemeenschappen en ze catechist maken en voorzichtig opleiden zodat hij een middenkader wordt. U moet weten dat CELAM nooit een programma heeft gehad voor Nicaragua. Maar na 1979 begint men plots met een grootscheeps programma: opleiding van catechisten, opleiding van leiders van vaders van katholieke gezinnen, en voor al die leiders worden nieuwe katholieke organisaties in het leven geroepen. Cursussen in Panama, enz. Dat alles betaald door CELAM. En dan de conservatieve bisschoppen, betaald door de multinationale bedrijven van de VS. Gans dit programma van de CELAM wordt dus goed omkaderd. Zodoende vorm je de hele kerk!

Maar zo drijf je de bestaande basisgemeenschappen in de clandestiniteit ook tegenover je eigen kerk. Daarmee zijn die basisgemeenschappen niet meteen verdwenen!

Er is toch een objectief voordeel voor de bisschoppen. De bevolking van die landen kan vaak lezen noch schrijven. Het bewustwordingsniveau is dus zeer laag. De theologie van de bevrijding of van de basisgemeenschappen probeert aan te sluiten bij de behoeften en de problemen van het volk. Daarvoor is een heel proces van bewustwording nodig. Dat gaat heel langzaam. Wanneer je nu van de ene dag op de andere al die mensen elimineert en als bisschop verklaart dat die mensen geen katholiek zijn maar wel marxist dan heb je het half gewonnen. De mensen zijn als gevolg van hun

ontwikkelingstoestand nog zeer religieus in die zin dat de bisschop voor hen daar nog steeds de autoriteit is. Die diepe religiositeit van de mensen wordt gebruikt en misbruikt door de bisschoppen.

Als ik dit deel van uw voorspelling beluister, dan ziet het er voor de conservatieve kerkmilieus beter uit. Zijn er dan geen tegenkrachten?

Die andere krachten zijn er binnen het episcopaat maar ook binnen de religieuze congregaties. Eén ding is onmogelijk voor de bisschoppen, nl. zeggen «die jezuïet is een marxist». Dat kan niet, hij blijft jezuïet. Je kan niet zeggen dat hij niet katholiek is. Hij blijft jezuïet of dominicaan, of wat dan ook. Vandaar dat thans het grootste conflict binnen de kerk van Centraal Amerika tussen de bisschoppen en de religieuze congregaties plaatsvindt. Dat conflict is ongelooflijk groot. In feite is dit belangrijker dan het conflict tussen de bisschoppen en de basisgemeenschappen. De oplossing ten aanzien van de basisgemeenschappen (eliminieren en vormen van kaders), kan niet worden herhaald tegenover de religieuze congregaties. En de invloed van de religieuzen blijft groot: onder de bevolking, maar in de eerste plaats naar de intellectuelen toe, de universiteiten en de organisaties.

Gaat het met die religieuze congregaties hoofdzakelijk om buitenlanders?

Niet voor alle congregaties. Bv. je hebt in Centraal Amerika zeer vooruitstrevende jezuïeten, die Guatemalaan, Salvadoriaan enz. zijn. Die worden meestal vermoord. Enkelen konden ontvluchten. Er zijn natuurlijk heel veel buitenlanders. Het betreft dan alle congregaties. Zij doen allen mee aan het sociaal pastorale werk. Behalve de Salesianen. En... de meeste bisschoppen zijn Salesianen! De Salesianen zijn in Centraal Amerika niet sociaal bewogen. Wij moeten de zaak onderzoeken. Wij vatten dit op als een zeer merkwaardig verschijnsel.

We hebben het maar heel eventjes gehad over de VS. Tot slot dan, zou U iets kunnen zeggen over de interrelaties tussen Kerk, Christen-democratie en de VS?

Je kunt uitgaan van het officieel beleid van Reagan, het document van Santa Fé. Daarin staat het beleid naar Latijns-Amerika toe uitgelegd. Daarin staat dat het beleid kan steunen op enkele krachten en één daarvan zijn de bisschoppen, d.w.z. de conservatieve bisschoppen die je kunt gebruiken. Een andere kracht is de christen-democratie en nog een ander de multinationale bedrijven. Of er hier dan van een bewuste medeplichtigheid moet gesproken worden kan ik niet zeggen, ik weet dat niet. Men kan wel zeggen dat gezien de huidige Amerikaanse strategie in Centraal Amerika en in gans Latijns-Amerika, de positie van bepaalde kerkelijke overheden zeer uitdrukkelijk pro-Amerikaans is. Maar eigenlijk is de politiek van de VS nooit veranderd. Hoogstens zijn er verscherpingen zoals nu het geval is, wanneer men Reagan met Carter vergelijkt. Het beleid heeft de bedoeling de overheersing van de Verenigde Staten over geheel Latijns-Amerika te handhaven. De volksbewegingen blijven daarvoor een gevaar en zij moeten systematisch uitgeschakeld worden op politiek gebied. En dat ligt hetzelfde met de basisgemeenschappen van de kerk. Wanneer dan de

CELAM die basissgemeenschappen voor zijn rekening kan nemen, en de VS met de hulp van regeringen de volksbewegingen kan uitschakelen, dan kan men op zijn minst constateren dat die twee lijnen convergeren.